

**Naturtypeskildring og skjøtelsesplan for
kystlyngheilokaliteten på Storholmen i Sande
kommune, Møre og Romsdal fylke.**

BIOREG AS

Rapport 2017:22

Utførende institusjon: Bioreg AS http://www.bioreg.as/	Kontaktpersonar: For Bioreg: Finn Oldervik For brukaren: Sigurd Noralv Aarsheim E-post; sna@bta.as tlf. 970 37 063	ISBN-nr. 978-82-8215-343-0
Prosjektansvarleg: Finn Oldervik 6693 Mjosundet Tlf. 71 64 47 68 el. 414 38 852 E-post: finn@bioreg.as Tlf. 915 27 072 E-post: solfrid@bioreg.as	Oppdragsgjevar: Fylkesmannen i Møre og Romsdal ved Geir Moen	Dato: 15.04.2017
Referanse: Folden, Ø., Olsen, O., Lien Langmo, S. H. & Oldervik, F. G. 2017. Skildring av og skjøtselsplan for kystlyngheia på Storholmen (54/12) i Sande kommune, Møre og Romsdal fylke. Bioreg AS rapport 2017 : 22. ISBN; 978-82-8215-343-0		
Referat: Rapporten skildrar naturverdiar og artsmangfald for kystlyngheilokaliteten på gnr 54/12, Storholmen i Sande kommune. Vidare gjer rapporten greie for dei skjøtselstiltaka som bør setjast i verk for å ta vare på dei biologiske verdiane som er knytt til lokaliteten.		
4 emneord: Kulturlandskap Kystlynghei Naturtype Skjøtselsplan		

Figur 1. Foto 22.08.2016, Øystein Folden. Storholmen sett frå aust.

Føreord

Etter at naturtypen kystlynghei blei ein utvald naturtype har det blitt eit behov for skjøtelsplanar for desse lokalitetane. Gjennomgangen av naturtypelokaliteten på Storholmen er ei oppfølging av dette, der føremålet er at skjøtelsen skal kome inn i ei form som gjer at naturtypen og verdiane på lokaliteten ikkje går tapt, men tvert om får ein skjøtsel som gjer at dei biologiske verdiane blir godt tatt vare på. Oppdragsgjevar er Fylkesmannen i Møre og Romsdal.

Storholmen (54/12) blei sist kartlagd som kystlynghei i 2003. Den gongen fekk holmen C-verdi, men grunna nye retningslinjer vart lokaliteten oppgradert til ein B-lokalitet av Fylkesmannen i 2015. Det var mest førekomst av purpurlyng som gjorde utslaget her.

Husdyr har det kanskje vore på Storholmen sidan midten av 1700-talet, då ei kvinne er nemnd som gravlagd med fødestad Storholmen. Men det har neppe vore store mengder husdyr på holmen. Derimot var torvtekt til brensel viktig for mange av gardane på Kvamsøya. Dei fleste av matrikkelgardane her hadde rett til å ta torv på Storholmen, og sidan kvar gard hadde fleire bruk, så vart det ei mengd med teigar som blei utparsellert. I 1951 fekk både Kvamsøya og Storholmen innlagt elektrisk straum. Mange skjønnte knapt rekkevidda av bruken av elektrisitet, og dei fleste var nøgd med å få godt ljøs i husa. At straumen også kunne nyttast til oppvarming tok det noko tid før folket på øyane forstod. I følgje Ove Johan Rønnestad så vart det skore torv på Storholmen fram til om lag 1955 før dei siste gav seg.

Kva gjeld tidlegare gardsdrift på holmen, så er det lite vi veit utanom det som Rønnestad har fortald. Han er født på Storholmen (1943) og budde der til ca 1963. Familien flytte då inn til Kvamsøya og busette seg der. Rønnestad fortalde at dei i hans tid hadde eit par kyr og to-tre sauer som buskap. Husdyrhaldet var meint for sjølvberging med mjølk, kjøtt og litt ull. Dessutan vart det kinna litt smør for sal. Slåtten vart utført ved hjelp av både stutturv og langorv då ein meinte det var uråd å nytta maskinelt utstyr på staden. Men siste året dei budde der fekk dei ein slektning til å slå med tohjulstraktor, og sjølv om slåttekaren berre var 15 år, så fekk han slått all slåttemark på eigedomen.

Det var også eit anna lite bruk, Trollhaugen (54/13) der dei hadde ei ku og gjerne 6-7 sauer. Mannen der døydde tidleg, men han rakk å setja seg opp uthus med både fraukjellar, fjøs med båsar og låve med tilhøyrande låvebru. Etter at mannen døydde vart det enkja Andrine som styrte med slått og husdyrhald. Riktig nok hadde Andrine mist eit auge tidlegare i livet, men ho klarte seg godt og var bestandig i godt humør i følgje Rønnestad. Saman med Andrine budde dotra Astrid som også var svakhelsa. Andrine og mannen Anders hadde også enda ei dotter, nemleg Kristine. Det er av etterslekta hennar som no eig denne bustaden og nyttar han som feriebustad. Andrine budde i denne heimen til ca 1960 då ho døydde, og Astrid flytte derifrå då den andre familien drog frå holmen. Førstnemnde av desse to har sett varige spor etter seg på holmen då eit nes ned for bustaden hennar er kalla Andrineneset. I dag er det oldeborna til Andrine som eig denne buplassen.

Til slutt vil vi nytta høvet til å takka dei som har vore så venleg å gje oss naudsynnte opplysningar om Storholmen. Det gjeld særleg Ove Johan Rønnestad, men også Rasmus Johan Ekroll, ingeniør ved administrasjonen i Sande kommune, samt Bjørn Ringstad, Møre og Romsdal fylke (fornminne) har kome med nyttige opplysningar. Største takken går likevel til han som saman med sauene sine driv skjøtsel på Storholmen, nemleg Sigurd Noralv Aarsheim.

Tingvoll 15.04.2017	Volda 15.04.2017	Rissa 15.04.2017	Aure 15.04.2017
Øystein Folden	Oddvar Olsen	Solfrid H. L. Langmo	Finn Oldervik

Innhald

Føreord	3
Innhald.....	4
1. Generelt om kystlynghei.....	5
1.1 Ulike typer kystlynghei	6
1.2 Geografiske variasjoner av kystlynghei	6
2. Om Storholmen naturgrunnlag og dagens drift	7
2.1 Kort områdebeskrivelse av Storholmen	7
2.2 Driftsbeskrivelse.....	7
3. Skjøtsel av Storholmen – beskrivelse av planlagte tiltak.....	9
3.1 Generelt om skjøtsel av kystlynghei.....	9
3.2 Beiting og dyrehold i kystlynghei.....	9
3.3 Lyngsviing	11
3.4 Restaurering av kystlynghei	12
3.5 Mål for skjøtsel på Storholmen.....	12
3.6 Planlagte skjøtselstiltak på Storholmen	13
3.7 Oppfølging av skjøtelsplanen	15
4. Mer informasjon.....	16
5. Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten.....	17
6. Kilder	19
7. Ortofoto/kart	20
8. Bilder.....	20
9. Artsliste.....	25
10. Veiledning til skjøtelsplanskjemaene.....	28

1. Generelt om kystlynghei

Kystlynghei er en flere tusen år gammel naturtype som er dominert av røsslyng. Naturtypen har blitt til i de ytterste, oseaniske strøkene langs kysten der klimaet er så mildt at småfe har kunnet gå ute hele året, eller det meste av året. Om sommeren har også storfe beitet i lyngheia, og lyng ble slått til vinterfôr. For å skape godt beitegrunnlag ble lyngheiene svidd slik at det oppsto en mosaikk av gras- og urtevegetasjon (på nysvidde arealer) og lyngvegetasjon. Røsslyng er en vintergrønn dvergbusk som beites hele året, men er viktigst som fôrplante om seinhøsten og vinteren. Grasvegetasjonen er først og fremst vår- og sommerbeite, men særlig starr kan spille en viktig rolle vinterstid. Selv om det er mange trekk i driftsmåten som er relativt ensartet, varierer både bruken og utformingen av kystlyngheia fra sør til nord og fra øst til vest.

Røsslyng er en viktig art i kystlyngheia.

Kystlyngheiene har spilt en viktig rolle i ressursutnyttelsen langs kysten og utgjorde tidligere ca. 2 % av landarealet i Norge. De strekker seg fra Lofoten i Nordland til Kragerø i Telemark. Det er også lynghei på noen få øyer i ytre Oslofjord, bl.a. på Hvaler i Østfold. Lyngheidriften har gått sterkt tilbake i løpet av 1900-tallet. Når driften reduseres eller opphører, gror lyngheiene igjen. Også skogplanting, gjødsling, oppdyrking, nedbygging og nitrogennedfall utgjør trusler mot gjenværende arealer, og kystlynghei er nå en sterkt truet naturtype (Norderhaug & Johansen 2011). Tradisjonell drift med helårsbeiting, eller beiting store deler av året, og lyngsviing er en forutsetning for opprettholdelse av kystlynghei.

Naturtypen kystlynghei inngår i kystlandskapet i en mosaikk med en rekke andre naturtyper slik som semi-naturlig eng og strandeng, strandberg og myr. Det norske kystlyngheilandskapet utgjør en del av et større lyngheilandskap som finnes langs atlantisk kyst fra sør til Portugal. I Norge, som i resten av det europeiske kystlyngheiområdet er lyngheia på sterk tilbakegang. Norge har verdens nordligste kystlyngheier og dermed et spesielt ansvar for å ivareta disse. Variasjoner i miljøvariabler (kalkinnhold, uttørkingsfare og vannmetning) danner grunnlag for en rekke grunntyper av kystlynghei, og variasjoner i bruk (lyngsviing og beiting) øker kompleksiteten i artssammensetningen og diversitet. Tiden etter lyngsviing kan deles inn i fire ulike faser; pionerfase, byggefase, moden fase og degenererende fase, og enkelte arter kobles spesifikt til noen av disse fasene. Nybrent kystlynghei med lyng i pionerfasen inneholder en del urter og gras, mens gammel lynghei (30-50 år) ofte er meget artsfattig og har et velutviklet mosedekke. Selv om lynghei generelt regnes som et relativt sett artsfattig økosystem er det totale biologiske mangfoldet knyttet til hele lyngheisyklusen betydelig. Som i de fleste andre semi-naturlige økosystemer øker også arts mangfoldet, spesielt av de skjøtselsavhengige artene, med kalkinnholdet i jorda (pH).

1.1 Ulike typer kystlynghei

Kunnskapen om variasjonen i kystlyngheivegetasjonen er under utvikling. Det nyeste systemet for beskrivelse av variasjonen i norsk natur, Natur i Norge (NiN), deler kystlynghei på grunnlag av kalkinnhold, uttørkingsfare og vannmetning inn i tolv grunntyper: Kalkfattig bakli-hei, kalkfattig kystlynghei, kalkfattig tørr kystlynghei, kalkfattig fuktig kystlynghei, intermediaær bakli-hei, intermediaær kystlynghei, intermediaær tørr kystlynghei, intermediaær fuktig kystlynghei, svakt kalkrik kystlynghei, svakt kalkrik tørr kystlynghei, sterkt kalkrik kystlynghei, sterkt kalkrik tørr kystlynghei (Halvorsen et al. 2015).

I tillegg til røsslyng er bl.a. blåbær, flekkmarihånd, tyttebær, krekling, smyle, kornstarr, tepperot og skrubbær vanlige arter i norske kystlyngheier. Kalkrik kystlynghei skiller seg fra den kalkfattige ved et høyere innslag av kalkrevende arter som flekkmure, blåstarr, reinrose, vill-lin, fjellfrøstjerne og orkideer. Bakliheier, som ofte er nord- og østvendte, gjerne i humide skråninger, har typiske arter som bjørnekam, revebjelle, ormetelg, blåbær og blokkebær. Kystlynghei med høy uttørkingsfare har gjerne arter som heigråmose, melbær, kveinarter, finnskjegg og gulaks. Kystlynghei med høy vannmetning skiller seg fra tørrere grunntyper ved et framtrædende innslag av fuktkrevende arter og myrarter som klokkelyng, blokkebær, rome og bjønnskjegg.

Nedenfor finner du en kort beskrivelse av karakteristiske trekk for kystlynghei i sør, vest og nord. For å ivareta det biologiske mangfoldet er det viktig å ivareta lyngheier som representerer variasjonen langs hele kysten i tillegg til variasjonen i lokale komplekse miljøvariabler.

1.2 Geografiske variasjoner av kystlynghei

Sør-Norge

Det meste av kystlyngheiene i sør er relativt tørr kystlynghei, fukthei er sjeldnere. I de sørlige heiene forekommer klokkesøte langs kysten fra Lindesnes til Stavanger. I sørhellende lyngheier på litt næringsrik grunn kan man finne en del andre urter som blodstorkenebb, fagerperikum, kystmaure og firtann. På Lista og Jæren finnes det fortsatt en meget spesiell lyngheitype: lynghei som er et suksesjonstrinn mellom marehalmdyne og skog. De domineres av røsslyng, krekling, krypvier, marehalm og sandstarr.

Vest-Norge

Kystlyngheiene i vest dvs. fra Rogaland til Møre og Romsdal, har størst utstrekning i vest-øst-retning og for hundre år siden gikk lyngheia her langt inn i fjordene. I dag dominerer imidlertid lyngheia først og fremst de ytterste øyene og de ytre fjordstrøkene. Her finnes arter med høye krav til fuktighet og lang vekstsesong. Klokkelyng, som vokser i fuktigere områder enn røsslyng, er vanlig her, og purpurlyng, som er frostømfintlig, finnes i en smal stripe ytterst på kysten til Sunnmøre. En rekke arter med vestlig utbredelse i Norge har lyngheia her som sitt viktigste habitat, for eksempel vestlandsvikke, lyngøyentrøst, fagerperikum, heiblåfjær og kystmyrklegg. Artsmangfoldet synker fra vest mot øst på grunn av at de klart vestlige artene faller ut.

Midt- og Nord-Norge

Fra Trøndelag til Nordland, dominerer fukthei på grunn av mye nedbør og lav temperatur. Torvdybden kan være flere desimeter og overgangen mot myr er glidende. Krekling blir et stadig

vanligere innslag nordover og kan bli mer dominerende enn røsslyngen. Siden den har lavere beiteverdi kan det skape problemer i områder med vinterbeiting. Slåttestarr og torvull er også vanlige. Fra Sunnmøre og nordover minker innslaget av vestlige arter, mens innslaget av nordlige arter og fjellarter øker, som for eksempel dvergbjørk, rypebær og molte. Tørrhei (høy uttøringsfare og lav vannmetning) kan forekomme i sørhellinger og på arealer med skrint jordsmonn. Her øker andelen av urter og gras som tepperot, engkvein og rødsvingel, og melbær er et karakteristisk innslag. Den norske kysten domineres av fattige bergarter, men nordover finnes det innslag av kalkrike bergarter som gir rik hei med innslag av kalkkrevende arter. Også på skjellsand kan det utvikles slik rik hei.

2. Om Storholmen naturgrunnlag og dagens drift

2.1 Kort områdebeskrivelse av Storholmen

Store delar av Storholmen består av kystlynghei, men det finst i tillegg noko naturbeitemark særleg rundt busetnaden. Mykje av terrenget er skråning, og det finst på nordsida også noko bratt fjellside. Den høgaste toppen når 65 moh. Store delar av Storholmen blei brent for nokre år sidan (2013), og omtrent heile holmen blir beita. Såleis er det tale om ein lokalitet som oppfyller kriteria for kystlynghei, og det er aktiv skjøtsel på nesten heile arealet, sjølv om skjøtselen spesielt manglar vinterbeiting.

2.2 Driftsbeskrivelse

Driftsbeskrivelsen utarbeides av grunneier/bruker. Den beskriver dagens bruk og status på lokaliteten. Veiledning finnes i kapittel 10. Opplysningene vil bli publisert i naturbase sammen med skjøtelsesplanen og den naturfaglige beskrivelsen av lokaliteten.

Dato for utarbeiding av driftsbeskrivelse: Skriven ut på grunnlag av intervju 22.08.2016.
Beskriv dagens beite (ev. tegn inn på kart): Rundt busetnaden er det beiteeng, elles på øya er det lyng med gras og urtar. Rundt busetnaden er det gjerda frå nokre små areal, elles har sauene tilgang til alt areal.
Hvor mange dyr beiter på de ulike beiteområdene: 2016: 21 søyer og 44 lam. Beiter over heile øya, unnateke nokre mindre teigar rundt husa.
Beskriv nåværende opplegg for sviing (Hva har du svidd, når ble det svidd, ev. tegn inn på kart): Med unnatak av eit mindre areal nær busetnaden blei heile øya svidd 2013 (2014). Det brann ganske mykje på sørsida, på nordsida er det meir variabelt.
Har du gjort andre skjøtselstiltak enn beiting og sviing:
Vet du hvordan området har vært skjøttet tidligere (beiting, lyngslått, sviing eller annet)? Det har ikkje vore brent sidan 1980-talet i alle fall, før brenninga for få år sidan.
Er det noe med dagens skjøtsel (antall dyr, kvalitet på beiteområdene) du mener bør endres?
Må skjøtselen tilpasses spesielle verdier i området (sjeldne arter, problemarter, kulturminner, vern etc.)?
Beskriv rutiner for tilsyn og sanking: Sauene blir sleppt ut på øya ca. 20. juni og flytta i hus i midten av oktober.

Beskriv tilgang til ly på beite:

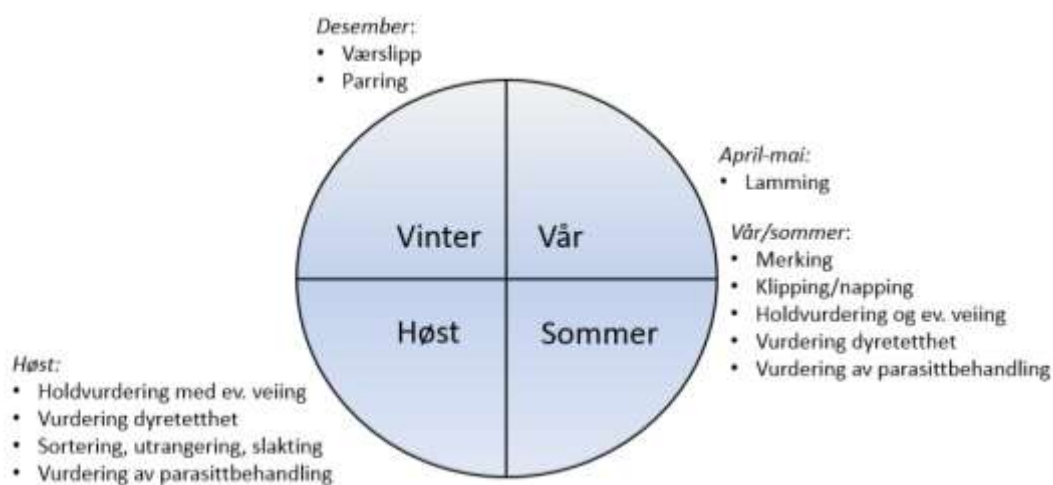
Beskriv rutiner for eventuell nødfôring og plassering av fôr plass:

Beskriv vanntilgang til dyra på beite:

Relevante tillatelser fra Mattilsynet (for eksempel dispensasjon til «utegang uten tjenlig oppholdsrom»):

Driften gjennom året – legg til aktiviteter:

Slepp ca. 20. juni. Sanking midt i oktober.

Har dere ønsker eller mål for de neste 3-5 år som det skal tas hensyn til?

Andre kommentarer: Det året øya blei brent var det levandevekt på lamma på kring 60 kg, elles har kring 45 kg vore det normale.

3. Skjøtsel av Storholmen – beskrivelse av planlagte tiltak

3.1 Generelt om skjøtsel av kystlynghei

Kystlyngheiene er skapt ved rydding av skog, lyngsviing, beiting og lyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom lynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau ansees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystlynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystlynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre saueraser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsfôring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystlynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet.

3.2 Beiting og dyrehold i kystlynghei

Beiting er viktig for ivaretagelsen av kystlyngheiene, og i snøfattige og vintermilde kyststrøk med kystlynghei finner man former for utegangerdrift. Hold av dyr, uansett driftsform, krever at man følger tilhørende regelverk, se www.lovdatab.no. Utegangerdrift er omtalt spesifikt flere steder i regelverket, med både egne tilpasninger og med dispensasjoner fra hovedregelverket mot at enkelte vilkår holdes. Av viktige regelverk å sette seg inn i, kan man trekke frem: «Lov om dyrevelferd» (Dyrevernlova), «Forskrift om velferd for småfe», «Forskrift om velferd for produksjonsdyr», «Forskrift om merking, registrering og rapportering av småfe» og «Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer». Dispensasjon om «utegang uten tjenlig oppholdsrom» krever tillatelse fra Mattilsynet.

For å kunne tilpasse dyretallet til beitegrunnet, må beitegrunnet vurderes. Beitegrunnet påvirkes av variasjoner i både naturforhold og hevd, og må derfor vurderes for hvert enkelt beite. Ofte inngår det flere naturtyper i det samlede kystlandskapet som beites, noe som også bør tas inn i den totale vurderingen av dyretallet. Dette kan være strandenger som er gode vår- og sommerbeiter, eller myr som kan ha viktige halvgress og starr utover høst og vinter. Kystlynghei i god hevd utgjør gode beiter, og inneholder helst vekslinger av røsslyng i både pionerfase, byggefase og moden fase. Dette gjør at beitedyrene kan veksle mellom røsslyngplanter av ulik alder og høyde. Beitekvaliteten til røsslyngen varierer med alder, og særlig gammel, forvædet og skadet røsslyng forringer beiteene mye. En del kystlyngheier finnes i vekslinger med mye bart berg, mens andre lyngheier danner tette tepper hvor røsslyngen har et høyt dekke. Både dekning og kvalitet på røsslyng tas med i beregningen av dyretall per arealenhet.

I «Forskriften om velferd for småfe», omtales utegangerdrift spesielt, og i § 18 «Unntak fra kravet om tjenlig oppholdsrom – utedrift», kan oppsummeres i følgende viktige punkt:

- 1) *Dyretallet skal tilpasses beitegrunnet.*
- 2) *Eier eller annen med ansvar for dyrene skal ha mulighet til raskt å skaffe tilstrekkelig og egnet fôr i tilfelle situasjoner der beitet ikke gir tilstrekkelig næring.*
- 3) *Det skal etableres fôringsplass som gjør det mulig å føre dyrene på en god måte.*
- 4) *Terreng og vegetasjon skal gi tilstrekkelig ly, og dyrene skal ha beskyttende ullfell i kalde årstider.*
- 5) *Det skal etableres innhengning som gjør det mulig å samle dyrene.*
- 6) *Dyrene skal samles når det er nødvendig av dyrevernmessige hensyn, og minimum vår og høst for kontroll, merking, napping og klipping av ull, nødvendig parasittbehandling, o.l.*
- 7) *Paring skal skje slik at lamming og kjeing kan forekomme når beite- og klimaforhold er gunstige.*
- 8) *Tilsynet skal intensiveres før og under lamming.*

Gode vinterbeiter er nødvendig for et godt dyrehold. Nøkkelarten røsslyng inngår i beitegrunnlaget gjennom hele året, men er viktigst utover høsten og vinteren, da omfanget av andre beiteplanter reduseres. Selv om røsslyng er den viktigste vinterbeiteplanta, er tilgang på starr og gras som dyra finner innimellom lyngen betydningsfull for det samlede næringsopptaket om vinteren. Småfe på utmarksbeite skal etter regelverket ha tilsyn minst en gang per uke i områder uten særskilt risiko. Ved mistanke om økt fare må tilsynet intensiveres slik at forhold som kan medføre dårlig velferd, syke, skadde og avmagrede dyr, oppdages så tidlig som råd er. Det er en forutsetning at beitelokalitetene gir muligheter for å komme til med nødfôr, også i perioder med dårlig vær. Beitene må ha tilstrekkelig ferskvannstilgang gjennom hele året. Det må planlegges løsninger for mulig vannmangel, både sommer som vinter.

Gammelnorsk sau og andre husdyrslag

Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er mye brukt i utegangerdrift i kystlynghei, ettersom det er en hardfôr, lett sau som er tilpasset helårsbeiting hvor det er vilkår for det. Under de riktige kombinasjoner av milde vintre, tilstrekkelig med areal og velskjøttede kystlyngheier, greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Paring skal skje slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging. Innholdet av protein i beiteplantene gjennom vinteren er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter.

Gammelnorsk sau er godt tilpassa beiting i kystlynghei.

Dersom lammene fra sau i kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslakting må man gjøre tilpasninger. Disse lammene som ikke er slaktemodne må da overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig fôrtilgang og god dyrevelferd. Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten.

Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhalet raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, ryggja), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med innefôring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og innefôring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten. Beiting med de langhala sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav

når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytning til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe (sinkyr, kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler a-v Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet.

3.3 Lyngsviing

Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lyngsviingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til spesielle verdier knyttet til området, slik som fugl, kulturminner, landskapsestetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Det er viktig å orientere seg om hvilke verdier som finnes i området gjennom f. eks forvaltningsorgan som kommunen, fylkeskommunen, Fylkesmannen eller Miljødirektoratet/Statens Naturoppsyn, og tilpasse den planlagte skjøtselen til disse verdiene.

Lyngsviing er ei vanleg skjøtselsform i kystlynghei.

Når det gjelder lyngsviing, er de generelle rådene at avsviingsflatene ikke skal være for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauen får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en passe balanse.

I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase. Fôrproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel ("mogen") dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye er det viktig at man lager individuelle skjøtselsplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Eksempler på problemarter er einstape, sitkagran, rynkerose og tistler.

Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Man må sørge for å ha brannslukkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og med tele eller fuktig jord, dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man få hjelp fra noen med erfaring, i hvert fall første gangen.

3.4 Restaurering av kystlynghei

I gammel lynghei dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauene. I gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå raskere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

3.5 Mål for skjøtsel på Storholmen

Utarbeides av fagkyndig kartlegger. Veiledning finnes i kapittel 10.

SKJØTSELSPLAN			
Dato utarbeiding av skjøtelsesplan: 30.03.2017			
Dato befaring: 22.08.2016			
Dato samtale med grunneier/bruker: 22.08.2016			
Utformet av: Øystein Folden			Firma: Bioreg AS
UTM sone: 32V	Nord: 6900100	Øst: 311900	Gnr./Bnr.: Kartgrunnlaget gir ikkje grunnlag for liste, men det er mange eigedomar i lokaliteten.
Areal (nåværende): 294 dekar			Areal (etter evt. restaurering): 294 dekar
Del av verneområde: Nei. Naturrestatet Eggholmane – Lisjeholmen omfattar holmane rett vest for Storholmen.			Hvilket vern:
Finnes det særskilte skjøtselshensyn i området, hvilke: Påviste fornminne, omsyn er nemnd under kap. 3.6.2, og hekkande fugl (Berre naudsynt tilsyn med dyr i perioden 1. feb. - 1. jul. nær der det kan vera hekkande rovfugl, og i perioden 1. apr. - 1. jul. der det kan vera hekkande sjøfugl.)			
MÅL			
Hovedmål for lokaliteten: Ta vare på eit ope landskap som består av ein mosaikk av lynghei og område med gras og urtar, og i tillegg gi godt beite.			
Konkrete delmål: Aldersvariasjonen på lyngen skal aukast Mosaikkverknaden skal betrast Vest for nytt gjerde skal ein ha ein del beitepress også på lyngen Aust for gjerdet skal ein beite såpass at areal som no er dominert av gras held fram med det. Samtidig skal det vere igjen ein del beitegras aust for gjerdet til vinterperioden.			
Ev. spesifikke mål for delområde(r):			
Tilstandsmål arter:			

Purpurlyng skal finnast ein del stader i lokaliteten.

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:

Vegtistel skal fjernast før frøing.

Lutzgran som er kongleberande skal fjernast.

Platanlønn som står ved busetnaden utanfor lokaliteten bør fjernast.

3.6 Planlagte skjøtselstiltak på Storholmen

3.6.1 Beiterelaterte tiltak

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak, beiting:

Utfordringa ligg i at om lag heile lokaliteten blei brent samtidig (2013?), så ein har ikkje mosaikkverknaden av lyng i ulike stadium fullt ut, sjølv om det er brent. Sidan det berre går norsk kvit sau (NKS) i lokaliteten, manglar det vinterbeiting. Før ein har fått til mosaikkverknad, må det bli ein periode der ein utviklar arealet frå noverande tilstand til den ønska tilstanden. Hovudgrepet blir å setje opp eit gjerde frå Brynevika og sørover, tvers over øya. Vest for gjerdet (Ca. 170 daa) beiter ein med utegangarsau heile året. Aust for gjerdet (Ca. 150 daa) beiter ein med NKS på sommaren, og utegangarsauene får tilgang til arealet om vinteren (desember-mars).

Sommaren 2016 var det 21 søyer og 44 lam på holmen, og beitepresset er klart for lågt. Ein vil prøve 20 vintersøyer av utegangarsau. Om sommaren bør ein i tillegg ha 10 søyer med lam på den austre delen.

Det er ønskeleg å slå noko kring husa til reservefôr, for å redusere risikoen for å få med seg uønskte artar frå andre stader. Det er ikkje lagt inn tiltak til skjul, då ein meiner det er ganske mange stader der sauene vil finne skjul naturleg, t.d. ved figur 8.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak beiting og tilrettelegging for beiting: Gjerde	2018	500 meter (materialar ca. kr 16000, frakt og arbeid i tillegg.	
Slått av reservefôr	2018-	2 dagsverk	
Utstysrbehov knytt til beiting og tilrettelegging for beiting:			

3.6.2 Planer for sviing

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak med sviing:

I dette området vil det vera gunstig å brenne lyngen med ca. 15 års mellomrom. Då bør ein brenne 10-20 dekar i året, så ein får jamn tilgang til ung lyng. Mesteparten av lyngen i lokaliteten er sist svidd i 2013 eller 2014. Med lite beitepress på lyngen, vil denne lyngen vera mogen for ny brenning om 10 år.

For å få meir fleiraldra lyng, bør ein brenne ein del av desse områda før tida. I tillegg bør ein brenne mindre område som ikkje blei svidd i 2013, mellom anna på nordsida. Vidare finst det område nær

busetnaden med gamal lyng. Her må ein rydde noko mekanisk for å brenne resten trygt. Såleis er det aktuelt å brenne mange småflekke, til saman 3-5 dekar årleg dei næraste 5 åra, i tillegg til mekanisk rydding.

Før sviing i område med kjente fornminne: Generelt gjeld at bakken må vere frosen eller våt når ein brenn nær fornminne, og ein bør med alminneleg varsemd mekanisk fjerne materiale som kan brenne lenge, så ein får ein «lett brann» ved fornminnet. Kontakt fylkeskommunen, kulturminneavdelinga på førehand.

Fugl. Dei fleste artar som hekkar på Storholmen, slike som ærfugl, grågås og stormåse, treng ingen særskilde omsyn med tanke på sviing. Det vil seia om sviinga vert utført i det tidsrommet som er tilrådd av Statens Naturoppsyn: I tråd med dette bør sviinga i område med slike hekkefuglar vera avslutta innan 15. mars. I tilfelle ein har tenkt å svi seinare må det søkjast Fylkesmannen om spesielt løyve innanfor eit avgrensa område.

Om stoppdatoen for sviing blir sett seinare på våren, blir det fleire artar ein må ta omsyn til. Tjuvjo (NT), bergirisk (NT) og fiskemåse (NT) for å nemne nokre som år om anna kan finne på å hekke på Storholmen i eller nær kystlyngheilokaliteten. Alle desse raudlista artane er observert på eller ved holmen og kan hekke i kystlyngheia. I tillegg kan storspove (VU) hekke på dyrka mark eller gamle enger som grensar til kystlyngheia.

Når det gjeld artar som held seg i territoriet sitt heile året som t.d. hubro, havørn og kongeørn, er der mangelfull rettleiing frå det offentlege om korleis ein skal ta omsyn under sviing. I rettleiar frå Statens Naturoppsyn er ikkje desse artane nemnd i det heile. Alle tre artane lever i territoriet sitt og kan halde reir og reirgrop «ved like» gjennom heile året. Allereide i februar/mars kan hubro byrje å velgja seg reirplass og å forme reirgropa. Kongeørn og havørn byrjar også for alvor å bygge på reira sine i februar/mars.

På Storholmen er det ikkje nye opplysningar om hubro, men den skal ha hekka der for mange år sidan. Om den etablerer seg igjen på holmen, vil den krevja ekstra omsyn. Kongeørn hekkar ikkje på øya. Eit havørnpar har reir innanfor den avmerkte kystlyngheia og vil krevja at ein tar ekstra omsyn i området nær reiret. Omsyn til desse artane tek ein best ved å svi tidleg på vinteren og ikkje seinare enn ved nyårsleitet. (Pers. med. Alv Ottar Folkestad).

Elles kjenner vi ikkje til artar som krev særskilde omsyn på Storholmen.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak sviing: Mekanisk rydding	Årleg	2 dagsverk	
Sviing av 3-5 dekar fordelt på fleire mindre flekke.	Årleg	3 dagsverk	
Utstyrskostnader knytt til sviing: Greinsaks, greip, 3 brannklapper, blåselampe.			

3.6.3 Planlagte restaureringstiltak

Beskrivelse av planlagte restaureringstiltak:

Lutzgrana må fjernast (hoggast, konglane må sankast og fjernast, baret kan brennast). Det kan dukke opp små lutzgran, som ein bør nappe opp når ein finn dei.

Platanlønna bør hoggast, kvisten med eventuelle frø brennast, resten vil dekke eventuelt vedbehov i lang tid. Det kan dukke opp små platanlønn, som ein bør nappe opp når ein finn dei.

Vegtistel må ein plukke når ein likevel er ute i terrenget, samlast i sekk som ein tar med på land til restavfallet.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Spesifikke restaureringstiltak:			
Fjerning av lutzgran	2018	1 dagsverk	
Fjerning av platanlønn	Så snart som mogleg	4 dagsverk	
Luking av vegtistel	Årleg	4 timar	
Utstysrbehov knyttet til rydding/slått/fjerning av problemarter: Motorsag, søppelsekkar			

3.6.4 Andre planlagte skjøtselstiltak

ANDRE AKTUELLE SKJØTSELSTILTAK
Beskrivelse av andre tiltak, ut over restaurering, sviing og beiting.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak:			
UTSTYRSBEHOV			
Annet:			

3.7 Oppfølging av skjøtselsplanen

OPPFØLGING
Skjøtselsplanen skal evalueres: Innan 5 år.
Behov for registrering av spesifikke naturtyper og/eller artsgrupper: Beitemarksopp er ikkje registrert.
Nylig gjennomførte eller påbegynte tiltak som er finansiert:
ANSVAR
Person(-er) som har ansvar for iverksetting av skjøtselsplanen:

4. Mer informasjon

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se: **Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker** som finnes på DNs hjemmesider: <http://www.dirnat.no/content/1916/>

Annen aktuell litteratur:

- Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø.
- Haaland, S. 2002. Fem tusen år med flammer; det europeiske lyngheilandskapet. Vigmostad & Bjørke.
- Halvorsen, R., Bryn, A., Erikstad, L. & Lindgaard, A. 2015. Natur i Norge - NiN. Artsdatabanken, Trondheim (<http://www.artsdatabanken.no/nin>).
- Halvorsen, R., medarbeidere og samarbeidspartnere, 2015. NiN – typeinndeling og beskrivelsessystem for natursystemnivået. – Natur i Norge, Artikkel 3 (versjon 2.0.3): 1–509 (Artsdatabanken, Trondheim; <http://www.artsdatabanken.no>.)
- Kaland, P.E. & Vandvik, V. 1998. Kystlynghei. S. 50-60 i: Framstad, E. & Lid, I.B. (red.) Jordbrukets kulturlandskap, Universitetsforlaget, Oslo.
- Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.
- Myklebust, O. 1997. Sandeboka III
- Nilsen, L.S. (red.) 2009. Naturen. Populærvitenskapelig tidsskrift. 2009-2: 66-128. Spesialnummer om kystlynghei i Norge.
- Norderhaug, A. & Johansen L. 2011. Kulturmark og boreal hei – I: Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

5. Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten.

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
Navn på lokaliteten: Storholmen		Kommune: Sande i Møre og Romsdal		Områdenr.:	
ID i naturbase: BN00025201		Registrert i felt av: Øystein Folden og Oddvar Olsen		Dato: 22.08.2016	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Vidnes, M. & Grimstad, K. J. 2006. Biologisk mangfold i Sande kommune, Møre og Romsdal. Kartlegging av viktige naturtyper og viktige viltområde. Sande kommune, rapport. Folkestad, A. O. & Loen, J. 1998. Hekkande sjøfugl i Møre og Romsdal - ein statusrapport. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Miljøvernavinga, rapport nr. 4-1998. 125 s				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovudnaturtype (% andel fordeling): T34 Kystlynghei 95%			Grunntyper etter NiN, M1:5000 (% andel fordeling): Kalkfattig kystlynghei T34-C-2 95%		
Tilleggsnaturtyper/mosaikk (% andel fordeling): T1 Nakent berg 4% V3 Nedbørsmyr 1%			Uttørkingseksponerte svært og temmelig kalkfattige berg, bergvegger og knauser T1-C-2 4% Ombrotrofe myrflater V3-C-1 1%		
Verdi (A, B, C): A – Svært viktig			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.):		
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11):					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
< 20 m		God		Slått	
20-50 m	x	Svak	x	Beite	x
50-100		Ingen		Pløying	
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
				Torvtekt	
				Brenning	x
				Park/hagestell	
Vegetasjonstyper:					

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)

Innledning: Lokaliteten har vore kartlagd tidlegare, seinast av Vidnes og Grimstad i 2003. Fylkesmannen har gjort ei verdivurdering i 2015 etter at skjøtselen var delvis tatt opp igjen. I 2016 har Bioreg AS, på oppdrag av fylkesmannen gjort ei nøyare vurdering av lokaliteten i samband med at det blir laga ein skjøtselsplan. Det er ikkje gjort endringar i avgrensinga no.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Lokaliteten består av den største holmen i fjorden sør for Kvamsøya. Stadlandet ligg mot sørvest, Vanylven kommune mot aust. På vestsida ligg det ein del verna småholmar

med stor verdi for fuglelivet. Berggrunnen: Biotitthaldig granittisk gneis, glimmergneis, kvartsglimmergneis, augegneis, mange stader migmatittisk; tynne soner med granatamfibolitt, granatglimmerskifer og anortositt. M.a. veit vi frå bygdeboka () at Storholmen tidlegare hadde ganske mykje torvmyr og at dei fleste gardane på Kvamsøya hadde rett til torvtekt på holmen. I samband med dette vart det også bygd nokre løypstrengar for å letta arbeidet med å få torva ned til sjøen. I dag byrjar spora etter torvtekta så smått å verta utviska. Den gamle avgrensinga er noko unøyaktig. Det er i stor grad eit skjønsspørsmål kor grensa skal setjast, og ein har vald å ikkje gjere nokre endringar frå tidlegare. Arealet som ligg aust og nord på utsida av lokaliteten er stort sett naturbeitemark.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Lokaliteten består av kystlynghei. Mindre areal mot toppane, særleg på sørsida kan reknast som fattig tørrhei, elles er det tale om fattig fukthei. Det ligg som mosaikkareal av ope grunnlendt fastmark innanfor lokaliteten. Det ligg ei ikkje nærare definert myr i lokaliteten, men denne er for lita til å skilje ut i alle fall. Det kan også vere noko av oseaniske berg, men dette er små areal og ikkje nærare undersøkt. Nær busetnaden er det ein overgang mot kulturmarkseng der grensa er sett skjønsmessig, og elles finst det noko kulturmarkseng i mosaikk.

Lokaliteten har ein konsentrasjon av hekkande sjøfugl, med midtre og sørlege del av Storholmen som den viktigaste. Storholmen har i dag ein stor måsekoloni. Gråmåse og sildemåse er dominerande artar med eit hundretals hekkande par, men også svartbak (nasjonal ansvarsart) hekkar i kolonien. I 1997 hekka det totalt om lag 240 par sjøfugl på holmen. Elles hekkar det ramn og grågås. Denne delen av kommunen er elles eit godt beiteområde for sjøfugl. Rønnestad fortel at det var hubro å høyra på holmen den tida dei budde der, men han kjenner ikkje til at fuglen hekka der.

Artsmangfold: Det blei den 22.08.2016 registrert i alt 162 funn fordelt på 99 artar, mest karplantar. Purpurlyng finst spreidd. Elles kan spesielt nemnast: Fagerperikum, heiblåfjør, heimyrklegg og småengkall. Einaste observerte raudlisteart knytt til kystlyngheia er bergirisk (NT). Ein må rekne med at mange av sjøfuglane i naturreservatet vest for Storholmen også bruker Storholmen. Som nemnd lenger nede, så var det store mengder ternar og ærfugl på holmen før 1960. Det vil seia at terna eigentleg ikkje hekka på sjølve Storholmen, men på småholmar rundt omkring slik som på Grøneskjæret rett sør for den gamle handelsstaden. Det seiest at bestanden av mink på Storholmen no er redusert og at oteren igjen har fått overtaket.

Bruk, tilstand og påvirkning: Det var busetnad på øya til 1963. Ein ser ein del spor etter tidlegare torvuttak. Det går ei høgspenning over øya. Det står igjen nokre restar av ei telefontline også. Kabelen ligg delvis i lyngen og vil smelte ved brenning. Då vil det også frigjerast metalltrådar som kan vere til skade for beitedyr. Kreosotstolpane som står/ligg igjen representerer ei kjelde til ureining om dei ikkje blir fjerna. Rundt busetnaden finst det ulike spor etter menneskeleg aktivitet.

I 2016 beita det 21 søyer og 44 lam av norsk kvit sau på Storholmen. Desse blir sleppt ca. 20. juni og henta i midten av oktober. Sauene går over heile øya og beitetrykket er relativt lågt.

Fremmede arter: Lutzgran, fleire planta tre ved busetnaden og nokre frøspredde tre. Platanlønn, to store tre ved busetnaden, og tusenfryd i same området. Vegtistel finst nokre stader, men avgrensa. Englodnegras og krattlodnegras finst og spreier seg truleg. Det blei elles gjort ein observasjon av vinterkarse i flomålet ved busetnaden, kan spreie seg inn i lokaliteten. I følgje Ove Johan Rønnestad, så kom det villmink på Storholmen i 1960. I løpet av kort tid tok denne amerikanske arten knekken på så å seia all terne og det aller meste av den store ærfuglbestanden som var på holmen. Før den tid var det så mykje terne som hekka ved busettinga at det nokre gonger kunne vera problematisk å få gjort slåttonna. Som kjend er denne fuglen svært aggressiv i hekketida og det er nok mange som har funne det best å fjerna seg frå områda hennar.

Kulturminner: Tre automatisk freda område med graver og gravrøyser frå steinalderen. Vidare tufter, steingardar, innretningar i samband med taubanetransport av torv.

Skjøtsel og hensyn: Kystlynghei krev både beiting og sviing av lyng for å oppretthalde verdiane. Opphøyr av beite og manglande sviing av lyng vil vere eit trugsmål mot naturtypen. Kulturminna krev at ein tek ymse omsyn ved sviing.

Del av helhetlig landskap: Det er fleire øyer med kystlynghei og aktiv beiting i området.
Verdibegrunnelse: Vidnes og Grimstad ga lokaliteten verdi C i 2004. Som følge av førekomst av purpurlyng blei verdien av fylkesmannen sett til B i 2015. Verdsettinga no blir etter faktaark frå august 2015. Storleiken skal ha middels vekt, tilstand gir høg vekt, sjølv om skjøtselen ikkje er optimal. Det er svært liten påverknad av framande artar, men dei finst, gir middels vekt. Raudlisteartar gir berre låg vekt. Dette gir ein litt svak verdi A – Svært viktig.
Merknad:

6. Kilder

Skriftlege kjelder

Folkestad, A. O. & Loen, J. 1998. Hekkande sjøfugl i Møre og Romsdal - ein statusrapport. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Miljøvernavinga, rapport nr. 4-1998. 125 s

Vidnes, M. & Grimstad, K. J. 2006. Biologisk mangfald i Sande kommune, Møre og Romsdal. Kartlegging av viktige naturtypar og viktige viltområde. Sande kommune, rapport.

Fremmede artar i Norge med norsk svarteliste 2012.

Myklebust, O. 1997. Sandesoga B III

Norsk rødliste 2015

Munnlege kjelder:

Bjørn Ringstad, Møre og Romsdal fylke (fornminne)

Rasmus Johan Ekroll, ingeniør ved teknisk etat i Sande kommune

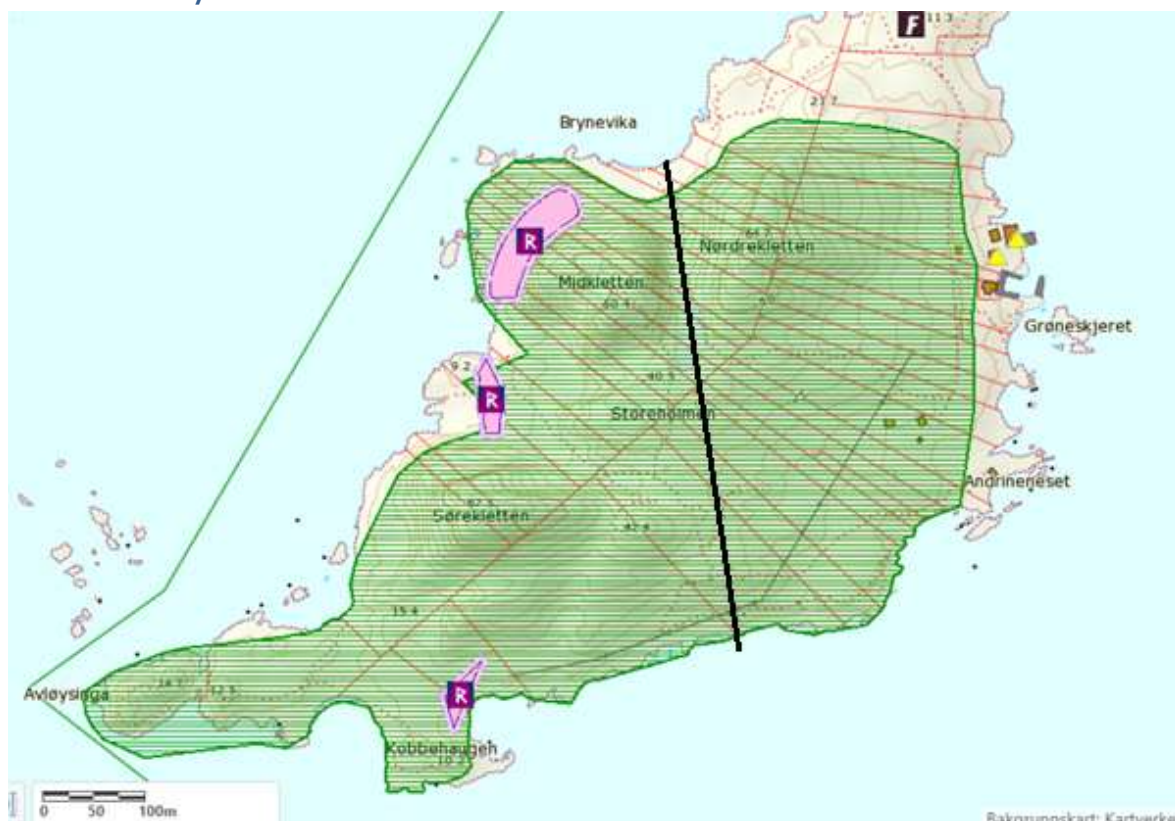
Ove Johan Rønnestad, Kvamsøya. Tlf. 971 93 019

Sigurd Noralv Aarsheim, E-post; sna@bta.as tlf. 970 37 063

Internett:

<http://geo.ngu.no/kart/berggrunn/>

7. Ortofoto/kart

Figur 2. Grøn skravur er naturtypelokaliteten. Vidare ser vi fornminneområde, dei to søre er gravrøyser frå steinalder, området vest for Midtkletten gjeld eit gravfelt av einskildgraver frå steinalder. F gjeld flintfunn (UNIMUS). Svart strek er omtrentleg gjerdeplassering, referert til i skjøtselsplanen. Kart frå Gislink.

8. Bilder

Figur 3. Biletet viser hovudbusetnaden på Storholmen slik den var kring 1930 + - . Det er løa som er nærast fotografen av husa på staden. I følgje Rønnestad har den falle saman i dag. Den gongen ho var slik hadde dei dyra i enden til venstre (der det er dør og vindauge) medan andre enden vart nytta til å oppbevare foret. Det er det inngjerda stykket hitom husa som vart slått til for til husdyra. Resten av arealet vi ser her var tilgrodd med lyng i følgje Rønnestad. Biletet er lånt frå bygdeboka (Myklebust 1997)

Figur 4. Foto 22.08.2016, Øystein Folden. Sørsida av Storholmen, Kobbhaugen er utanfor venstre biletkant. Delar av området har preg av at sviinga i 2013 var ganske hard i sørhellingane der jorddekket var tynt. Høgspenstolpar langs stranda, restar av den gamle telefonlina går høgare oppe.

Figur 5. Foto 22.08.2016, Øystein Folden. Biletet er tatt frå nordsida av øya, Sørekletten til høgre, Midtkletten til venstre. Dei nordvendte områda er ikkje så hardt svidde som sørsidene, og noko er ikkje svidd i det heile. Det tørkar opp seinare på nordsida, så dette er ganske normalt.

Figur 6. Foto 22.08.2016, Øystein Folden. Frå rett sør for skaret mellom Nørdrekletten og Midtkletten, posisjon 32VLQ1191300102, sett vestover mot Sørekletten. I framkant spor etter torvtak.

Figur 7. Foto 22.08.2016, Øystein Folden. Frå posisjon 32VLQ1198100093. Områda sørvest for busetnaden har no lyng i høgde med graset. Kring busetnaden på Trollhaugen kan ein mellom anna sjå nokre lutzgran.

Figur 8. Foto 22.08.2016, Øystein Folden. Lyngen er i god vekst. Vi kan sjå tydeleg spor etter beiting frå 2015. Før den tid er det ikkje sikkert det har vore beite på denne planta. Det er generelt lite beitespor å sjå og lyngen veks fort etter brenning. Beitetrykket om vinteren er fråverande og forklarar denne utviklinga godt. Posisjon 32VLQ1204800123.

Figur 9. Foto 22.08.2016, Øystein Folden. I skaret sør for Midtkletten, på posisjon 32VLQ1183400119 er det ei tuft på 3 x 2,5 m. Ove Johan Rønnestad meiner at dette er murane etter ei gammal torvsjå. Det er elles berre nokre få og små område med trevegetasjon som her, stort sett i nordvende, bratte parti.

Figur 10. Foto 22.08.2016, Øystein Folden. Frå gravfeltet på nordvestsida av Midtkletten. Attgroing er uheldig for kulturminnet. Flytting av stein skal ikkje førekome. Varsam mekanisk fjerning (greinsaks) av det grovaste materialet og så brenning når det er vått eller frose i jorda, er den metoden som blir rekna for greiast. Før skjøtsel i områda med kjente fornminne skal det vere ein kontakt med fylkeskommunen, der ein gjer nærare avtale om kva som skal gjerast.

9. Artsliste

På Artskart er det 162 observasjonar med i alt 99 artar frå 22.08.2016. Lista nedanfor bygger i sin heilskap på denne. Med på lista finst nokre observasjonar gjort rett på utsida av naturtypelokaliteten. Disse er tatt med sidan artane lett kan spreie seg inn på lokaliteten i samband med beite og anna verksemd.

Status	Vit. Navn	NorskNavn	Artsgruppe
NT	<i>Carduelis flavirostris</i>	bergirisk	Fugl
LC	<i>Oenanthe oenanthe</i>	steinskvett	Fugl
LC	<i>Cerastium fontanum</i>	arve	Karplanter
LC	<i>Betula pubescens</i>	bjørk	Karplanter
LC	<i>Blechnum spicant</i>	bjørnekam	Karplanter
LC	<i>Trichophorum cespitosum</i>	bjørneskjegg	Karplanter
LC	<i>Vaccinium myrtillus</i>	blåbær	Karplanter
LC	<i>Campanula rotundifolia</i>	blåklokke	Karplanter
LC	<i>Succisa pratensis</i>	blåknapp	Karplanter
LC	<i>Dryopteris carthusiana</i>	broddtelg	Karplanter
LC	<i>Eriophorum angustifolium</i>	duskmyrull	Karplanter
LC	<i>Juniperus communis</i>	einer	Karplanter
LC	<i>Holcus lanatus</i>	englodnegras	Karplanter
LC	<i>Rumex acetosa</i>	engsyre	Karplanter
LC	<i>Hypericum pulchrum</i>	fagerperikum	Karplanter
LC	<i>Nardus stricta</i>	finnskjegg	Karplanter
LC	<i>Alchemilla alpina</i>	fjellmarikåpe	Karplanter
LC	<i>Armeria maritima</i>	fjørekoll	Karplanter
LC	<i>Scorzoneroides autumnalis</i>	følblom	Karplanter
LC	<i>Festuca vivipara</i>	geitsvingel	Karplanter
LC	<i>Oxalis acetosella</i>	gaukesyre	Karplanter
LC	<i>Anthoxanthum odoratum</i>	gulaks	Karplanter
LC	<i>Lychnis flos-cuculi</i>	hanekam	Karplanter
LC	<i>Carex paleacea</i>	havstorr	Karplanter
LC	<i>Polygala serpyllifolia</i>	heiblåfjør	Karplanter
LC	<i>Pedicularis sylvatica sylvatica</i>	heimyrklegg	Karplanter
LC	<i>Juncus squarrosus</i>	heisiv	Karplanter
LC	<i>Carex binervis</i>	heistorr	Karplanter
LC	<i>Phegopteris connectilis</i>	hengeveng	Karplanter
LC	<i>Andromeda polifolia</i>	kvitlyng	Karplanter
LC	<i>Erica tetralix</i>	klokkelyng	Karplanter
LC	<i>Holcus mollis</i>	krattlodnegras	Karplanter
LC	<i>Empetrum nigrum</i>	kekling	Karplanter
LC	<i>Rumex crispus</i>	krushøymole	Karplanter
LC	<i>Sedum anglicum</i>	kystbergknapp	Karplanter
LC	<i>Huperzia selago</i>	lusegras	Karplanter
LO	<i>Picea x lutzii</i>	lutzgran	Karplanter

LC	<i>Euphrasia micrantha</i>	lyngaugnetrøyst	Karplanter
LC	<i>Potentilla anserina</i>	mattemure	Karplanter
LC	<i>Filipendula ulmaria</i>	mjødurt	Karplanter
LC	<i>Cirsium palustre</i>	myrtistel	Karplanter
LC	<i>Populus tremula</i>	osp	Karplanter
SE	<i>Acer pseudoplatanus</i>	platanlønn	Karplanter
LC	<i>Erica cinerea</i>	purpurlyng	Karplanter
LC	<i>Digitalis purpurea</i>	revebjølle	Karplanter
LC	<i>Sorbus aucuparia</i>	rogn	Karplanter
LC	<i>Narthecium ossifragum</i>	rome	Karplanter
LC	<i>Drosera rotundifolia</i>	rundsoldogg	Karplanter
LC	<i>Silene dioica</i>	raud jonsokblom	Karplanter
LC	<i>Calluna vulgaris</i>	røsslyng	Karplanter
LC	<i>Juncus gerardii</i>	saltsiv	Karplanter
LC	<i>Polypodium vulgare</i>	sisselrot	Karplanter
LC	<i>Athyrium filix-femina</i>	skogburkne	Karplanter
LC	<i>Solidago virgaurea virgaurea</i>	skoggullris	Karplanter
LC	<i>Lysimachia europaea</i>	skogstjerne	Karplanter
LC	<i>Geranium sylvaticum</i>	skogstorkenebb	Karplanter
LC	<i>Chamaepericlymenum suecicum</i>	skrubbær	Karplanter
LC	<i>Carex nigra nigra</i>	slåttestorr	Karplanter
LC	<i>Plantago lanceolata</i>	smalkjempe	Karplanter
LC	<i>Avenella flexuosa</i>	smyle	Karplanter
LC	<i>Rhinanthus minor</i>	småengkall	Karplanter
LC	<i>Rumex acetosella</i>	småsyre	Karplanter
LC	<i>Oxycoccus microcarpus</i>	småtranebær	Karplanter
LC	<i>Luzula sylvatica</i>	storfrytle	Karplanter
LC	<i>Urtica dioica</i>	stornesle	Karplanter
LC	<i>Potentilla erecta</i>	tepperot	Karplanter
LC	<i>Lotus corniculatus</i>	tiriltunge	Karplanter
LC	<i>Sagina procumbens</i>	tunsmåarve	Karplanter
LC	<i>Bellis perennis</i>	tusenfryd	Karplanter
LC	<i>Vaccinium vitis-idaea</i>	tyttebær	Karplanter
LC	<i>Stellaria media</i>	vassarve	Karplanter
LC	<i>Cirsium vulgare</i>	vegtistel	Karplanter
LC	<i>Lonicera periclymenum</i>	vivendel	Karplanter
LC	<i>Peltigera canina</i>	bikkjenever	Lav
LC	<i>Parmelia sulcata</i>	bristlav	Lav
LC	<i>Sphaerophorus globosus</i>	brun korallav	Lav
LC	<i>Parmelia saxatilis</i>	grå fargelav	Lav
LC	<i>Ramalina siliquosa</i>	klipperagg	Lav
LC	<i>Peltigera britannica</i>	kystgrønnever	Lav
LC	<i>Cladonia portentosa</i>	kystreinlav	Lav

LC	<i>Nephroma laevigatum</i>	kystvrenge	Lav
LC	<i>Peltigera hymenina</i>	papirnever	Lav
LC	<i>Protopannaria pezizoides</i>	skålfiltlav	Lav
LC	<i>Platismatia glauca</i>	vanlig papirlav	Lav
LC	<i>Breutelia chrysocoma</i>	gullhårmose	Mosar
LC	<i>Racomitrium lanuginosum</i>	heigråmose	Mosar
LC	<i>Ctenidium molluscum</i>	kammose	Mosar
LC	<i>Plagiothecium undulatum</i>	kystjamnemose	Mosar
LC	<i>Mnium hornum</i>	kysttornemose	Mosar
LC	<i>Frullania tamarisci</i>	matteblæremose	Mosar
LC	<i>Hypnum cupressiforme</i>	matteflette	Mosar
LC	<i>Isothecium myosuroides</i>	musehalemose	Mosar
LC	<i>Aulacomnium palustre</i>	myrfiltmose	Mosar
LC	<i>Ulota phyllantha</i>	piggknoppgullhette	Mosar
LC	<i>Polytrichum commune</i>	storbjørnemose	Mosar
LC	<i>Thuidium tamariscinum</i>	stortujamose	Mosar
LC	<i>Ceramia pisi</i>	raudt hagefly	Sommarfuglar
LC	<i>Stropharia semiglobata</i>	sitronkragesopp	Sopp

10. Veiledning til skjøtelsplanskjemaene

Skjøtelsplanmalen er delt inn i ulike deler, der del 2.0, 3.5 og 3.6. fylles ut av fagkyndig kartlegger, og del 2.1. fylles ut av grunneier/bruker, eventuelt i samarbeid med fagkyndig kartlegger. Del 2 skal gi en generell beskrivelse av naturgrunnlaget innenfor lokaliteten, og en enkel beskrivelse av dagens drift. Del 3 omhandler skjøtsel av lokaliteten, og oppfølgingen av denne. Del 2 og 3 er innrettet for grunneier/bruker og forvaltningen. Del 5 gir en beskrivelse av naturtypene som inngår i drifta, og genererer i hovedsak informasjon rettet inn mot forvaltning, inkludert søkbare egenskaper for området i naturbase. For søkbare egenskaper er det viktig at de begrepene og kodene som er oppgitt brukes (egenskaper merket med * er her obligatoriske). Områdebeskrivelse og beskrivelse av skjøtsel skal være ren tekst som ikke blir søkbar. For mer utfyllende forklaringer for beskrivelse av naturtypen kystlynghei med respektive grunntyper, se Natur i Norge (NiN) ([www.artsdatabanken](http://www.artsdatabanken.no)) og for verdisetting og påvirkningsfaktorer, se DN-håndbok 13 (2. utgave 2006) (www.miljodirektoratet.no).

Del 2. Om naturgrunnlaget og dagens drift på lokaliteten

Denne delen skal i hovedsak fylles ut av grunneier/bruker selv, eller av fagkyndig kartlegger i samarbeid med grunneier/bruker. Delen er utformet slik at den samler viktig informasjon for grunneier/bruker, Mattilsynet og for fagkyndig kartlegger som skal utforme forslag til skjøtelsplan i dialog med grunneier/bruker del 3.

2.1 Kort områdebeskrivelse av [navn på lokaliteten]

Fylles ut av fagkyndig kartlegger.

Tekst: Her skal man gi en generell beskrivelse av lokalitetens naturgrunnlag, og da med vekt på hvilke naturtyper som finnes innenfor lokaliteten. Beskrivelsen er ment for grunneier/bruker, og vil ha noe overlapp med områdebeskrivelsen i kapittel 5.

Figur: Lag kartutsnitt av lokaliteten. Tegn polygon for ulike naturtyper (eventuelt mosaikker mellom naturtyper) dersom dette lar seg gjøre. Annen informasjon som gjerne kan kartfestes er: sviflater (med årstall for sviing), gjerder, vannkilder, fôringsplass m.m.

2.2 Driftsbeskrivelse

Denne delen fylles ut av grunneier/bruker, eventuelt i samarbeid med fagkyndig kartlegger.

Dato for utarbeiding av driftsbeskrivelse: Dato for ferdigstilling av B-spesiell del

Beskriv dagens beite: Lag en kort beskrivelse av hvor dyrene går på beite, og hva slags type beite dette er. Dersom dyrene flyttes rundt på ulike delområder/øyer, få frem dette, bruk gjerne kart. Dersom det inngår andre naturtyper enn kystlynghei på beiten, slik som f. eks strandeng, eller tidligere/nåværende overflatedyrket mark, nevnt dette.

Hvor mange dyr beiter på de ulike beiteområdene: Beskriv hvor mange dyr det er på beitet/delområdene av beitet. Dersom det er ulikt beiteantall på beitet/delområdene av beitet, nevnt dette.

Beskriv nåværende opplegg for sviing: Beskriv om det er tradisjon for sviing i området. Beskriv, eller tegn inn på kart hvor det har vært svidd de siste årene, inkludert størrelse på sviflatene. Noter antatt rotasjonslengde for sviing (hvor lang tid det vil være mellom hver gang samme kystlynghei areal skal svies).

Har du gjort andre skjøtselstiltak enn beiting og sviing?: Noter ned om det utføres andre skjøtselstiltak enn beiting og sviing, slik som f. eks. rydding av busker og kratt, fjerning av problemfylte arter m.m.

Vet du hvordan området har vært skjøttet tidligere?: Beskriv om det er gjort vesentlige endringer i dagens skjøtsel i forhold til skjøtsel utført for området tidligere. Er det eksempelvis gjort endringer i beitebruk, lyngsviing, slått eller høsting.

Er det noe ved dagens skjøtsel du mener bør endres?: Dette kan vurderes med grunnlag i holdvurderinger og slaktevekt på dyr, grad av avbeitet vegetasjon og tråkkskader, vegetasjonssammensetting m.m.

Må skjøtselen tilpasses spesielle verdier i området?: Beskriv om skjøtselen må tilpasses forhold og/eller verdier som kulturminner, vern, sjeldne arter, problemfylte arter etc. Dette kan være forhold/verdier som eksempelvis ikke tåler beite og/eller lyngsviing, eller hvor skjøtsel må tilpasses spesielle perioder gjennom året etc.

Beskriv rutiner for tilsyn og sanking: Beskriv hvordan tilsynet med dyr og sanking er planlagt, gjerne med vekt på spesielle forhold som lamming, perioder med dårlig værforhold m.m.

Beskriv tilgang til ly på beite: Beskriv om det finnes naturlige ly for dyra på beitet og/eller delområdene av beitet, eller om det er satt opp ly for dyrene. Merk gjerne av på kart.

Beskriv rutiner for eventuell nødfôring og plassering av fôrplass: Forklar hvordan rutinene for eventuell nødfôring, eksempelvis om det må kjøpes inn fôr eksternt eller finnes tilgjengelig på bruket, og om fôret skal transporteres til beitet med traktor eller båt osv. Dersom det er etablert permanent fôrplass, kan denne gjerne tegnes inn på kart.

Beskriv vanntilgang til dyra på beite: Forklar om det finnes naturlig vanntilgang til dyra på beitet/delområder av beitet gjennom året (merk gjerne av på kart), og dersom ikke, beskriv hvordan vanntilgang håndteres.

Relevante tillatelser fra Mattilsynet: Nevn om det er gitt relevante dispensasjoner/tillatelser fra Mattilsynet, slik som eksempelvis dispensasjon til utegang uten tjenlig oppholdsrom.

Driften gjennom året – legg til aktiviteter: Legg til aktiviteter som hører til årshjulet i driften, slik som flere sankinger, holdvurderinger, flytting av dyr, uttak av ungdyr m.m. Eksempel på årshjul er gitt i Villsauboka (se eksempel i vedlegg 1, årshjul hentet fra Buer, 2011, side 135).

Har dere ønsker eller mål for de neste 3-5 år som det skal tas hensyn til?: Beskriv ønsker for videre driftsstrategi, slik som eksempelvis at man ønsker å øke/reducere besetningen, ta i bruk nye områder (restaurere beiter), planer for nye gjerder/innhegninger m.m.

Andre kommentarer: Dersom det er opplysninger som ikke har kommet frem andre steder, kan disse fylles inn her.

Del 3. Skjøtsel av lokaliteten

Denne delen skal fylles ut av kartlegger/fagkyndig, og det forventes bakgrunnskunnskap om vegetasjonslære og forståelse av hva som er bærekraftig bruk i kystlynghei. Skjøtselsplanen skal utformes etter dialog med grunneier/bruker, og skal være konkret og forståelig for praktisk bruk. Søkbare egenskaper (for Naturbase) og Områdebeskrivelse (for Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplan) er i hovedsak ment for forvaltningen, og må følge påkrevd terminologi.

3.5 Mål for skjøtselen på lokaliteten

Utarbeides av fagkyndig kartlegger.

Dato utarbeiding av skjøtselsplan: Dato for ferdigstilt skjøtselsplan.

Dato befarings: Dato for når det ble utført feltbefaring(er).

Dato samtale med grunneier/bruker: Dato for når det var dialog mellom grunneier/bruker og kartlegger/fagkyndig.

Utformet av: Navn på kartlegger/fagkyndig som har utarbeidet skjøtselsplanen ev. hvem som har veiledet arbeidet.

Firma: Hvor kartlegger/fagkyndig er ansatt.

UTM sone/Nord/Øst: Sett inn sone og koordinater for midtpunktet i polygonen/polygonene som er kartlagt.

Gnr/bnr: Oppgi alle gårds og bruksnummer innen lokaliteten som skjøtselsplanen gjelder for. Dette kan være mange for store lokaliteter og områder som ikke er utskiftet. Her kan man få hjelp av kommunen.

Areal (nåværende og etter evt. restaurering): Oppgi areal på lokaliteten ved registrering, om aktuelt angi også areal etter at restaureringstiltak er gjennomført dersom dette vil endre på arealstørrelsen.

Del av verneområde: Det skal noteres om området ligger helt eller delvis innenfor et verneområde.

Hvilket vern: Sett opp hvilket vern det er snakk om.

Finnes det særskilte skjøtselshensyn for området, hvilke: Få frem om det er særskilte skjøtselshensyn som må tas for det gitte området/delområde(r). Dette kan være særskilte verdier/forhold der skjøtselen må tilpasses, eller hvor man ikke kan utføre normal skjøtsel. Dersom området ligger innenfor et verneområde og har konkrete bevaringsmål som vil påvirke skjøtselen, skal dette beskrives her.

Hovedmål for lokaliteten: Gi en overordnet hovedmålsetting for området.

Konkrete delmål: Gi konkrete delmål for området som bygger opp under hovedmålsettingen.

Ev. spesifikke mål for delområde(r): Gi spesifikke delmål for delområde(r) innenfor området. La disse delområdene komme tydelig frem på kart.

Tilstandsmål arter: Gjelder rødlistearter, karakterarter og totalt antall arter som skal konkretiseres med % økning innen et tidsrom, eks innen 10 år. Er lokaliteten i god hevd vil det være et mål i seg selv å beholde dagens artsinventar og fordeling.

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing: Oppgi mål for hvordan man skal bekjempe problemarter og gjengroing innenfor området. Enkelte uønskede arter fremmes av skjøtselstiltak, oppgi mål for hvordan disse skal følges opp etter eventuell skjøtsel.

3.6. Planlagte skjøtselstiltak på lokaliteten

Utarbeides av fagkyndig kartlegger.

3.6.1 Beiterelaterte tiltak

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak, beiting: Gi en beskrivelse av generelle tiltak for beiting i området/delområder, slik som antall daa per beitedyr, veksling av beitetrykk gjennom året, styrt beitebruk/flytting av dyr m.m. (jf. kap 3.2 og kap. 10 Skjøtselshandboka).

Kostnadsoversikt med prioriteringer deles inn i spesifikke beitetiltak og planlagte skjøtselstiltak for beiting. Her skal man oppgi hvilke år innenfor skjøtselsplanen spesifikke tiltak skal prioriteres, antall daa og kostnad per daa, og hvilke år tiltaket skal kontrolleres. Faktiske kostnader skal beregnes. Tiltak og kostnader for sviing, restaureringstiltak og andre skjøtselstiltak blir gitt i 3.6.2-3.6.4.

Utstysbehov knyttet til beiting og tilrettelegging for beiting: Spesielle behov for utstyr til beiting eller tilrettelegging for beiting, slik som gjerder, grunder, innhegning, fôrplass, enkle kaianlegg m.m.

3.6.2 Planer for sviing

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak med sviing: Gi en beskrivelse av generelle tiltak for sviing i området, slik som hva som er anbefalt størrelse på sviflatene, om det er områder som skal prioriteres frem for andre i forhold til sviing, hva slags rotasjonssykluser som passer for området, om det er spesielle hensyn eller oppfølginger som skal tas etter sviing m.m. (jf. kap. 3.3, kap. 10 Skjøtselshandboka og vedlegg 2, Retningslinjer for lyngsviing utarbeidet av SNO).

Kostnadsoversikt med prioriteringer deles inn i spesifikke beitetiltak og planlagte skjøtselstiltak for beiting. Her skal man oppgi hvilke år innenfor skjøtelsplanen spesifikke tiltak skal prioriteres, antall daa og kostnad per daa, og hvilke år tiltaket skal kontrolleres. Faktiske kostnader skal beregnes.

Utstysbehov knyttet til sviing: Spesielle behov for utstyr til sviing, slik som brannvifter, gassbrenner, kurs, innleid hjelp m.m.

3.6.3 Planlagte restaureringstiltak

Beskrivelse av restaureringstiltak: Gi en beskrivelse av restaureringstiltak for området, slik som sviing av degenererende lyng, oppfølging av sviflater der røsslyng i større grad regenererer ved hjelp av frøspiring (og ikke rotskudd), tilpasning av beietrykk til områder i restaureringsfase, ringbarking og midlertidig plassering av kvisthauger m.m.

Kostnadsoversikt med prioriteringer deles inn i spesifikke beitetiltak og planlagte skjøtselstiltak for beiting. Her skal man oppgi hvilke år innenfor skjøtelsplanen spesifikke tiltak skal prioriteres, antall daa og kostnad per daa, og hvilke år tiltaket skal kontrolleres. Faktiske kostnader skal beregnes.

Utstysbehov knyttet til rydding/slått/fjerning av problemarter: Spesielle behov for utstyr til rydding/slått/fjerning av problemarter, slik som slåmaskin, ryddesag m.m.

3.6.4 Andre planlagte skjøtselstiltak

Beskrivelse av andre tiltak utover beiting og sviing: Gi en beskrivelse av generelle tiltak utover beiting og sviing, slik som slått (spesifikke lokale slåttetidspunkt, behandling og/eller fjerning av høyet, slått hvert år eller sjeldnere, eventuelt før- og etterbeiting, valg av husdyrrase, antall beitedyr, tidsperioder for beiting osv.), lauving/styving (tidspunkt, behandling av kvister osv.), rydding av busker og kratt, fjerning av uønskede arter/frøkilder m.m. Ta også med om det finnes spesielle *skjøtselshensyn* knyttet til kulturminner, styvingstrær, hi/reir, fuktområder, adkomst til lokalitet, utkjøring av tømmer/ved, eiendomsstruktur osv.

Kostnadsoversikt med prioriteringer deles inn i spesifikke beitetiltak og planlagte skjøtselstiltak for beiting. Her skal man oppgi hvilke år innenfor skjøtelsplanen spesifikke tiltak skal prioriteres, antall daa og kostnad per daa, og hvilke år tiltaket skal kontrolleres. Faktiske kostnader skal beregnes.

Utstysbehov: Behov for annet utstyr som ikke er tatt med tidligere i pkt 3.6.1-3.6.3.

3.7 Oppfølging av skjøtelsplanen

Utarbeides av fagkyndig kartlegger.

Skjøtelsplanen skal evalueres innen x år: Det bør angis årstall for evaluering av tiltakene igangsatt etter skjøtelsplanen.

Behov for registrering av spesifikke naturtyper og/eller artsgrupper: Dersom det er aktuelt med supplerende registrering av spesifikke naturtyper og/eller artsgrupper så nevnes dette her.

Nylig gjennomførte eller påbegynte tiltak som er finansiert: Oppgi om det finnes pågående eller avsluttede tiltak som allerede har fått tildelt tilskudd i området.

Skjøtelsavtale parter: Oppgi hvilke parter som inngår i skjøtelsavtalen.

Ansvar: Navn på person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsplanen, eks grunneier/bruker for gjennomføring av tiltak, samt person i forvaltningen for oppfølging av skjøtelsavtaler med mer.

Del 5. Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten

Søkbare egenskaper (for naturbase):

*Navn på lokaliteten: Offisielle stedsnavn etter vedtatte rettskrivingsnormer, dvs. normalt navn fra kartblad i M711-serien. Ved bruk av navn fra økonomisk kartverk oppgis i tillegg nærmeste stedsnavn på M711-kart. Eventuelt med støttenavn i tillegg (dvs. lokale stedsnavn som ikke står på kart, eller områdenavn).

Kommune: Oppgi kommunenavn.

*Områdenr.: Løpenummer. Nummeret skal være unikt (to geografisk atskilte områder kan ikke ha samme nummer) og vil i en fylkes-/nasjonal sammenstilling starte med kommunenummeret.

ID i naturbase: Oppgis hvis området ligger i Naturbase fra før.

*Registrert i felt av: (Inventør/kartlegger): Angi alle som har vært med på å fremskaffe primærdata i felt.

Dato: Dato for registrering(er) i felt

*Eventuelle tidligere registreringer og andre kilder: Angi årstall for ev. tidligere kartlegging av lokalitet. Få fram om lokaliteten har blitt undersøkt gjentatte ganger. Referanse til rapporter settes opp under «Kilder» mot slutten av dokumentet.

Skjøtelsavtale, årstall for når inngått og når utløpt: Oppgi om det finnes skjøtelsavtale(r) for området, og varighet for denne/disse.

*Hovednaturtype: Hovednaturtype og tilleggsnaturtyper oppgis etter Natur i Norge (NiN) i prosentvis fordeling mellom naturtypene. Se <http://www.artsdatabanken.no/naturinorge>.

Kilde: Halvorsen, R., medarbeidere og samarbeidspartnere, 2015. NiN – typeinndeling og beskrivessystem for natursystemnivået. – Natur i Norge, Artikkel 3 (versjon 2.0.3): 1–509.

En lokalitet kan inneholde en småskala mosaikk mellom naturtyper som det er vanskelig å avgrense, og der avgrensingen har liten praktisk betydning for planlegging og forvaltning. Lokaliteten plasseres da i den naturtypen det er mest av, eller den som er viktigst. Andre naturtyper registreres da som mosaikk (helst med prosentandeler). Usikkerheter i valg av naturtyper utdypes i områdebeskrivelsen.

*Grunntyper etter NiN: Her oppgis grunntypene av hovedtypen kystlynghei, etter Natur i Norge, for målestokk 1:5000. For kystlynghei er dette tilsammen 6 grunntyper; Kalkfattig baklihei T34-C-1, Kalkfattige kystlyngheier T34-C-2, Intermediær baklihei T34-C-3, Intermediære kystlyngheier T34-C-4, Svakt kalkrike kystlyngheier T34-C-5 og Sterkt kalkrike kystlyngheier T34-C-6. Kilde: Halvorsen, R., Bendiksen, E., Bratli, H., Bryn, A., Jordal, J.B., Svalheim, E.J., Vandvik, V., Velle, L.G., & Øien, D.-I. 2015. Beskrivelser av utvalgte enheter for kartlegging i målestokk 1:5000 etter NiN versjon 2.0 og artslister som viser diagnostiske arters fordeling langs viktige lokale komplekse miljøvariabler. – Natur i Norge, Kartleggingsveileder (versjon 2.0.3), Del C4: 1–111. Usikkerheter i valg av grunntyper utdypes i områdebeskrivelsen.

*Verdi: A, B, C. Usikkerhet og gradering angis i områdebeskrivelsen. Se Miljødirektoratets Veileder for kartlegging, verdisetting og forvaltning av naturtyper på land og i ferskvann. Utkast til faktaark 2015 – Kulturmark. Versjon 7. august 2015.

http://www.miljodirektoratet.no/Global/dokumenter/tema/arter_og_naturtyper/Faktaark%20-%20Kulturmark.pdf

Annen dokumentasjon: Oppgi om det finnes eller har blitt samlet annen dokumentasjon, slik som bilder, belagte arter, og hvor disse finnes.

Påvirkningsfaktorer (tekniske inngrep m.m.): Etter liste i vedlegg 11 i Kartlegging av naturtyper - verdisetting av biologisk mangfold, DN-håndbok 13, 2. utgave 2006 (oppdatert 2007).

<http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/DN-handboker/Kartlegging-av-naturtyper--verdisetting-av-biologisk-mangfold/>

*Stedkvalitet: Avgrensningens nøyaktighet beskrives i 5 kategorier. Sett kryss.

Tilstand (hevd): For kulturbetingete lokaliteter oppgis tilstanden etter 5-gradert skala. Sett kryss. Under tilstand i områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende beskrivelse.

Bruk: For kulturbetingete lokaliteter oppgis *nåværende* bruk. Sett kryss. I områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende tekst om tidligere og nåværende skjøtsel.

Vegetasjonstyper: Her kan man fylle ut informasjon om hovednaturtyper/grunntyper ved å benytte seg av Vegetasjonstyper i Norge (se Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12. NINA, Trondheim). <http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/temahefte%5C012.pdf>

Områdebeskrivelse:

*Områdebeskrivelse: Skal være forvaltningsrettet, tilpasset brukeren og må være tilstrekkelig til å kunne begrunne valg av naturtype, verdi og skjøtsels- og restaureringstiltak som skal ivareta lokaliteten.

Innledning: Opplysninger om kartleggingen/ skjøtselsplanarbeidet. I hvilken sammenheng kartleggingen er gjort, hva som er gjort tidligere, om den nye beskrivelsen supplerer eller erstatter tidligere beskrivelser og lignende.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Geografisk beliggenhet og supplerende opplysninger til kartet, evt. buffersoner beskrives. Hvor nøyaktig er avgrensningen? Sistnevnte kan variere, både som følge av kartleggingsmetodikk og naturgitte årsaker, og det bør skilles mellom disse to faktorene. Viktige topografiske og geologiske forhold. Viktige naturgitte faktorer som påvirker økosystemets stabilitet (skogbrann, flom, nedbør/luftfuktighet, vind).

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Supplerende opplysninger om naturtyper, utforminger og mosaikk oppgis her, samt supplerende opplysninger om truede vegetasjonstyper og evt. andre viktige vegetasjonstyper. Hvis naturtyper/vegetasjonstyper som ikke er prioriterte er inkludert, skal dette nevnes og begrunnes (f.eks. av arronderingsmessige årsaker).

Artsmangfold: Typiske/karakteristiske/dominerende arter. I hagemark/lauveng bør ulike treslag angis, samt deres mengdefordeling. I tillegg kan arter som supplerer eller spesifiserer ytterligere i forhold til naturtype-/vegetasjonstypebeskrivelsen nevnes. Alle sjeldne, kravfulle og rødlistede arter skal listes opp med antall/mengde for artene, samt funnhistorikk.

Bruk, tilstand, påvirkning: Utfyllende opplysninger om tilstand, inngrep, andre påvirkningsfaktorer, historikk og bruk. *Bruk:* Nåværende og tidligere bruk skal beskrives. For tidligere bruk menes tradisjonell drift, (helst tilbake til før krigen). Kontinuitet i bruk/ikke bruk: Angi perioder (årstall) med ev. opphør av drift. Perioder (årstall) med ev. intensivering av drift, eks: flere slåtter pr år, økt gjødsling (type og mengde gjødsel med mer). For *tilstand* angi her eventuell avvikende skjøtsel: Slått men graset ligger igjen, slått ved plenklipping, bare beiting osv. For slåttemyr er grøfting og slått viktig. For kystlynghei er brenning og beiting viktig. Noter type gjengroingsarter og grad av gjengroing. Avgrens gjerne på ortofoto arealer med preg av forfall. NB: (Dette blir supplerende opplysninger til rubrikken *hevd* ovenfor). *Påvirkningsfaktorer* kan i tillegg registreres som søkbar egenskap for alle naturtyper. For kulturlandskap kan bruk registreres som søkbar egenskap.

Fremmede arter: Forekomst og tiltak. (Hvor de vokser merkes av på ortofoto/kart).

Kulturminner: Forekomst av spesielle kulturminner i lokaliteten, eks bakkemurer, steingjerde, stakksneis osv.

Skjøtsel og hensyn: Skjøtsel er aktive tiltak for å fremme naturverdiene. Hensyn er passive tiltak for å unngå skadelige aktiviteter for lokaliteten, eller visse former for bruk/inngrep som ikke vesentlig påvirker de naturverdiene som skal ivaretas. Er det konkrete forslag og behov for å ta spesielle hensyn utenfor lokaliteten bør det nevnes her. Det gis her en kort oppsummering av det som skrives i skjøtelsesplanen om mål for skjøtsel, tilstand, skjøtselstiltak, tidsplan m.m.

Del av helhetlig landskap: Sammenheng med andre områder innenfor et større areal. Det vil ofte være aktuelt å vise til nærmere beskrivelse i dokument eller kilde på faktaarket.

Verdibegrunnelse (Obligatorisk): A, B eller C. Angi kort hvilke faktorer som i størst grad bidrar til verdien som er satt. Eventuell usikkerhet i forhold til verdien bør nevnes. Eventuelle utviklingstrekk som støtter verdivalget, nevnes. Om lokaliteten har endret verdisetting siden forrige registrering bør dette begrunnes her.

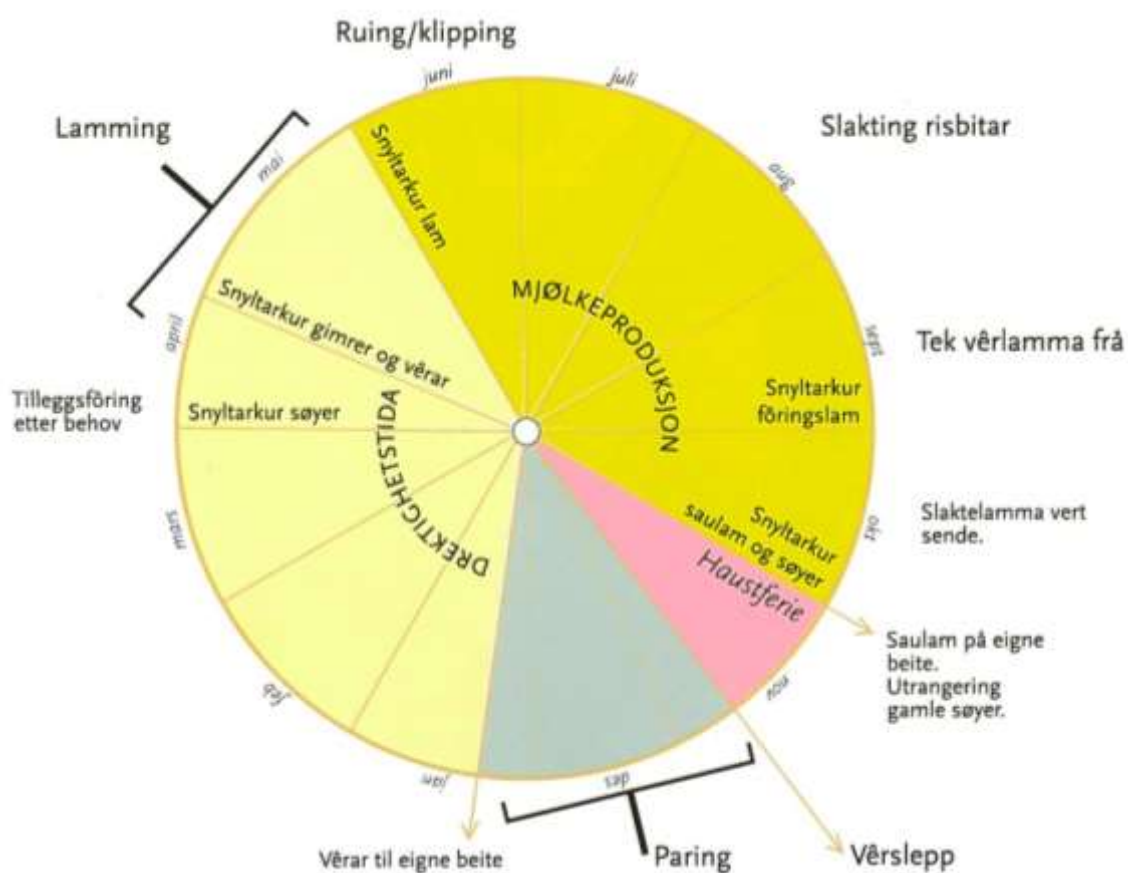
Merknad: Her kan det legges inn uthevet kommentar om at lokaliteten må oppsøkes på nytt, at avgrensingen er for unøyaktig m.m.

Vedlegg 1: Eksempel på villsaudrift gjennom året fra Grøneng

(Sogn og Fjordane).

Kilde: Villsauboka Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø.

Kommentar: Denne modellen har en noe høy bruk av parasittbehandling. Merk at parasittbehandling og behandling mot utøy (flått og sauekrabbe) må vurderes lokalt.

Vedlegg 2: Retningslinjer for lyngsviing utarbeidet av SNO

SNO-retningslinjer for lyngbrenning

Til: Ansatte i SNO og tjenesteytere

Fra: SNO-sentralt

Dato: Gjeldende fra 2011

Mange verneområder langs kysten innehar store areal med kystlynghei. Dette er en menneskeskapt naturtype som er avhengig av bruk for å bestå. Hvis bruken opphører, vil områdene gro til med busker og trær. Fremmede arter som bergfuru og/eller sitkagran har også blitt plantet mange steder, og er i dag i full spredning. Lyngbrenning er en rask og kostnadseffektiv måte å skjøtte kystlyngheia på. Målet er å få fram en mosaikk av vegetasjonsflater med røsslynghei i ulik alder. Da vil heia få størst variasjon og vil også få best fôrverdi. Lyngbrenning i kombinasjon med beiting er den beste måten å skjøtte lynghei på. Hvis det i lyngheia er stort oppslag av busker og trær bør dette ryddes før man brenner. Men man kan med fordel la noe stå igjen da treklynger kan brukes som skjul for dyra og beite. Antall år mellom lyngbrenninger kan variere (fra åtte år til over 20 år). Sjekk røsslyngtilstanden; gammel og grov lyng bør brennes, men vær klar over at regenereringa etter brann kan ta noen år og det er viktig å følge med på dette slik at ikke all røsslyng brennes før ny kommer tilbake. Det beste er å brenne FØR mosemattene får mulighet til å bli heldekkende. Husk fotodokumentasjon før, under og etter arbeidet.

Før brenning

- Skjøtselshjemmel gjennom verneforskrift eller NML § 47, og bestilling fra forvaltningsmyndigheten skal foreligge
- Det er kommunen som er myndighet vedrørende åpen brenning. Åpen brenning er bare tillatt dersom kommunen har åpnet opp for dette gjennom "Forskrift om åpen brenning og brenning av avfall i småovner". Sjekk om kommunen har åpnet opp for dette. I motsatt fall må det søkes dispensasjon fra forbudet
- Stedlig politi skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Brannvesenet skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Naboer og grunneier skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Ha en plan for hvordan brannen kan slukkes

- Planlegg godt hvor det skal brennes – en mosaikkstruktur mellom brente og ubrente flater er å foretrekke. Finnes det naturlige avslutningslinjer (som stier, myrkanter eller tjern) eller må det brennes branngater? Ei branngate bør ha en bredde på 5-6 m
- Brenn alltid mens jorda er fuktig eller det er tele i jorda (sein høst til tidlig vår fram til seinest 15. april)
- Ta hensyn til fugl. Brenningen bør skje før hekketiden. I de sørligste delene av kysten er ærfugl og grågås vanligvis i gang med hekking i mars måned, og brenning i slike områder bør derfor være avsluttet innen 15. mars
- Ta hensyn til fornminner og kulturminner

Under brenning

- Brenn bare under gunstige værforhold; laber bris er passe vindstyrke
- Vanligvis brenner man med vinden
- Ha godt med mannskap og slukkeutstyr (brannvifter, spader med lange skaft, snøskufler etc.)
- Brannen kan startes med en propanblåselampe. Det er en fordel å tenne på flere steder slik at det danner seg en brannfront
- Ved slukking; vær bak flammene og slukk brannen fra kilden. Slukk brannen på bakketoppen. Da mister flammene noe av kraften og er lettere å slukke
- Bruk arbeidsklær av bomull eller ull, kraftige støvler, lue og arbeidshansker

Etter brenning

- Gå aldri fra et område hvor det fortsatt kommer røyk. Forsikre deg om at brannen er godt slukket
- Ha beredskap ved behov for etterslukking
- Få inn på kart hvilke områder som er brent og når de er brent
- Stedlig politi skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Brannvesenet skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Naboer og grunneier skal alltid varsles og etter at brenningen er avsluttet